

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

رساله

برای دریافت درجه تخصصی دکتری (Ph.d)

گرایش حقوق بین الملل عمومی

گروه الهیات و حقوق اسلامی

**مسئولیت جبران خسارات و صدمات ناشی از عملیات تروریستی
در حقوق بین الملل و حقوق کیفری ایران**

محسن صغیرا

استاد محترم راهنما:

جناب آقای دکتر عباس نظیفی

اساتید محترم مشاور:

جناب آقای دکتر محمد جواد شریعت باقری

سرکار خانم دکتر فاطمه سوهانیان

تابستان ۱۳۹۴

کتابخانه علمی

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی
مرکز تحصیلات تکمیلی

رساله

برای دریافت مدرک دکتری تخصصی (Ph.d)

رشته حقوق بین الملل عمومی

گروه الهیات و حقوق اسلامی

تحت عنوان:

مسئولیت جبران خسارات و صدمات ناشی از عملیات تروریستی

در حقوق بین الملل و حقوق کیفری ایران

محسن صغیرا

استاد محترم راهنما:

جناب آقای دکتر عباس نظیفی

اساتید محترم مشاور:

جناب آقای دکتر محمد جواد شریعت باقری

سرکار خانم دکتر فاطمه سوهانپان

تابستان ۱۳۹۴

تقدیم به

همه نوزادان، کودکان، نوجوانان و جوانان، و مردان و زنانی که در جای جای میهن عزیزان
ایران و در اقصی قاط جحان به سبب کینه توزی جاهلان و معاندان ناجوانمرد ترویه‌ست، جان
شیرین یا عنصومی از اعضای بدن یا خانواده خود را از دست داده‌اند.

سپاسگزاری

به وسعت علم خداوندی از سخطه لزل تا ابد، از خدای بزرگ که منشاء همه خیرات و خوبی
هاست سپاسگزارم و از او عاجزانه خواهانم پیش از پیش توفیق خدمتگذاری عالمانه به لین حقیر
عنایت فرماید.

سپاسگزارم از پدر و مادر عزیزتر از جان و گرامیم که به عنوان دو موجود بهشتی با عشق و محبت
الهی مراد در کانون گرم خانواده پرورش دادند و همواره دعای خیرشان توشه راه زندگی ام بوده است.

سپاس از همسر عزیز و مهربان و فرزند دلبندم که در طول سالهای تحصیل و نگارش لین
پژوهش با صبر و حوصله و مساعدت‌های خویش مراد در امر شاکردی استیدم و فراگیری علم یاری
رسانند. اعتقاد دارم که اگر مساعدت و یاری آنان نبود هرگز نمی توانستم با فرغ خاطر به لین توفیقات
ناهل شوم.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید:

من علمنی حرفاً قد صیرنی عبداً (هر کس به من کلمه ای آموخت مرا بنده خودش ساخته است)

از خداوند متعال خواهانم نعمات و توفیقات دنیوی و اخروی مستمر و لبدی خود را بر کلیه اساتید
گراقدر تمامی مقاطع تحصیلی ام از دوران ابتدایی تا کنون، خصوصاً اساتید محترم دوره تحصیلی دکتری حقوق
بین الملل، جناب آقای دکتر میر عباسی، جناب آقای دکتر نبغی اسفاد، جناب آقای دکتر شریفی
طراز کوهی، جناب آقای دکتر ابراهیمی، و ... ارزانی نماید.

همچنین از خداوند منان توفیقات روز افزون استاد فرهیخته و ارجمند جناب آقای دکتر عباس
نظیفی، که در طول نگارش این پژوهش با صبر و حوصله، حقیر را از راهنمایی های دقیق علمی و کاربردی
خودش بهره مند نموده و نقش بسزایی در به سرانجام رسیدن این رساله داشتند آرزو مندم.

بر خود واجب می دانم قدیر و لشکر فراوان خود را از اساتید محترم و مجرب مشاور جناب آقای
دکتر محمد جواد شریعت باقری، و سرکار خانم دکتر فاطمه سوهانیان که از مشاورت علمی و وجود با برکت
آنها بهره بردم بعمل آورم.

درد بیکران

بر همه کسانی که در گمنامی و اوج اخلاص، و ایمان و ایثار، از ابتدا تا کنون با لهداد از خالق هستی
قلم و قدم خود را در راه اعتلای باورهای دینی و حفظ مرزهای میهن عزیزم، و نیز محافظت از
حریم آرامش و آسایش بندگان خدا که هموطنان من مصداق بارزی از آنست، بدل نمودند.

چکیده

جمهوری اسلامی ایران از جمله کشورهایی است که در بیش از سه دهه گذشته با بیش از ۱۷۰۰۰ شهید ترور، یکی از عمده قربانیان تروریسم در بین مقامات عالی و مردم عادی بوده و صدمات بیشماری از این بابت متحمل شده است. برخی از دولت های معاندی که خود از تحریک و تجهیز کنندگان عاملان عملیات تروریستی بوده اند، همواره حکومت جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورها و گروه های مظلوم را متهم به ترور و تأمین مالی تروریسم نموده و علیه دولتها و گروه های متهم، اقدامات قضایی نیز به انجام رسانده اند!

با این همه، قانونگذار داخلی ایران تاکنون جرم انگاری جرایم تروریستی را بطور اخص مورد شناسایی قرار نداده است و موضوعات تروریستی به ناچار، از ابتدا تاکنون، به ابتکار حقوقدانان و قضات، با استفاده از برخی مصادیق و عناوین فقهی مورد شناسایی قانونگذار، و یا در قالب عناوین جرایم عادی تحت تعقیب قرار گرفته و منتهی به رأی شده و می شود. چنین ابتکاری اگرچه راهگشا بوده لیکن خود به اشکالات عدیده ای منتهی شده و آرای صادره نیز از استانداردهای بین المللی صدور رأی بی بهره بوده اند.

همچنین، تاکنون سرکردگان و اعضای متواری گروه های تروریستی و اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی حامی آنها در جهت جبران خسارات و صدمات وارده، در هیچ مرجع قضایی کشورمان تحت تعقیب قضایی قرار نگرفته و بی کیفر مانده اند!

در این پژوهش تلاش شده است ضمن برشمردن مشکلاتی که به اختصار وصف شد، با استفاده از ظرفیت های قانونی و حقوقی داخل کشورمان، و استناد به کنوانسیون های بین المللی مربوطه مستند به ماده ۹ قانون مدنی، ثابت نمائیم قانونگذار ایرانی تروریسم را جرم انگاری نموده است.

امید داریم تا متعاقب فرآیند اخیرالذکر، قربانیان جنایات تروریستی گذشته و آینده بتوانند با مراجعه به مراجع قضایی، کلیه مسؤولین حقیقی یا حقوقی داخلی یا خارجی جنایات تروریستی گذشته و آینده را تحت تعقیب قرار دهند و در نهایت با صدور احکام شایسته و بهره جستن از ظرفیتهای بین المللی تا حد امکان، مجرمین، وادار به جبران خسارات و صدماتی شوند که به بزه دیدگان حقیقی و حقوقی کشورمان وارد نموده اند.

لذا هدف روشن نمودن حقوق بزه دیدگان و رفع سردرگمی های سابق در مقابله قضایی با جرایم تروریستی و جلوگیری از بی کیفری کلیه مسؤولین این جرایم و الزام آنان به جبران خسارات و صدمات وارده و ایجاد بازدارندگی می باشد.

واژگان کلیدی: مسؤولیت بین المللی اشخاص حقیقی و حقوقی، حقوق بین الملل، جبران خسارت،

قربانی، صدمه، بزه دیده، تروریسم.

«فهرست اجمالی»

بخش اول: «تروریسم و انواع عملیات تروریستی در حقوق بین الملل»

فصل اول: «مفهوم تروریسم»

فصل دوم: «انواع عملیات تروریستی، معیارهای تحقق و جرم انگاری آن در حقوق بین الملل»

بخش دوم «مفهوم و مبانی مسؤولیت اشخاص حقیقی و حقوقی»

فصل اول: «مبانی مسؤولیت اشخاص حقیقی و حقوقی»

فصل دوم: «ارکان و اهداف احراز مسؤولیت مجرم در عملیات تروریستی»

فصل سوم: «فرآیند احراز و اثبات مسؤولیت گروه های تروریستی و دولتهای پشتیبان آنها در

عملیات تروریستی»

بخش سوم: «فرآیند جبران خسارات و صدمات ناشی از عملیات تروریستی»

فصل اول: «مفهوم خسارت و انواع جبران خسارت ناشی از جرم»

فصل دوم: «قربانیان جرایم تروریستی و فرآیند جبران خسارات و صدمات وارده به آنان»

«نتیجه گیری و ارائه راهکار»

«منابع و مأخذ»

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
طرح تحقیق:.....	۶
بخش اول: تروریسم و انواع عملیات تروریستی در حقوق بین الملل	۱۵
فصل اول: مفهوم تروریسم.....	۱۶
مبحث اول: تعریف و ارکان تروریسم در حقوق بین الملل.....	۱۶
گفتار اول: تعریف تروریسم.....	۱۷
بند اول: تعریف تروریسم در اسناد سازمان ملل.....	۲۱
بند دوم: تعریف تروریسم در کنوانسیون مبارزه با بمب گذاری تروریستی.....	۲۱
بند سوم: تعریف تروریسم در کنوانسیون بین المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم.....	۲۳
الف) قید «غیر نظامیان» در تعریف تروریسم.....	۲۴
ب) شروع به جرم، شرکت، معاونت، رهبری و یا دستور به ارتکاب جرایم یادشده.....	۲۴
بند چهارم: تعریف تروریسم در دیگر اسناد بین المللی.....	۲۴
بند پنجم: تعریف تروریسم در اسناد اتحادیه اروپا.....	۲۵
بند ششم: تعریف تروریسم در اسناد سازمان همکاری اسلامی.....	۲۶
بند هفتم: تعریف تروریسم در حقوق داخلی ایران.....	۲۹
گفتار دوم: ارکان تروریسم.....	۳۳
بند اول: خشونت بار بودن.....	۳۳
بند دوم: قربانی عملیات تروریستی.....	۳۳
بند سوم: قصد ایجاد رعب و وحشت.....	۳۳
بند چهارم: عامل عملیات تروریستی.....	۳۴
فصل دوم: انواع عملیات تروریستی، معیارهای تحقق و جرم انگاری آن در حقوق بین الملل.....	۳۵
مبحث اول: انواع عملیات تروریستی از نظر عامل ارتکاب و شیوه توسل.....	۳۵
گفتار اول: انواع عملیات تروریستی از نظر عامل ارتکاب.....	۳۵
بند اول: تروریسم فردی.....	۳۶
بند دوم: تروریسم سازمانی.....	۳۶
بند سوم: تروریسم دولتی و تروریسم مورد حمایت دولت.....	۳۷
گفتار دوم: انواع عملیات تروریستی از نظر شیوه توسل.....	۳۹
بند اول: تروریسم شیمیایی.....	۳۹
بند دوم: تروریسم میکروبی.....	۴۰
بند سوم: تروریسم رایانه ای یا سایبر تروریسم.....	۴۱
بند چهارم: تروریسم هسته ای.....	۴۴
گفتار سوم: معیارهای تحقق تروریسم در حقوق بین الملل.....	۴۵

بند اول: معیارهای ذهنی در تعریف تروریسم	۴۶
بند دوم: معیارهای عینی در تعریف تروریسم	۴۷
بند سوم: معیارهای مختلط در تعریف تروریسم و سودمندی آنها	۴۸
بند چهارم: مقایسه تروریسم و جنایت سازمان یافته فراملی	۴۹
الف) وجوه تشابه	۴۹
ب) وجوه افتراق	۵۰
گفتار چهارم: جرم انگاری عملیات تروریستی	۵۱
بند اول: جرم انگاری تروریسم در حقوق بین الملل	۵۳
بند دوم: عملکرد شورای امنیت در راستای مبارزه با تروریسم	۵۳
الف) قبل از ۱۱ سپتامبر	۵۴
۱: سوء قصد به جان رییس جمهور مصر و واکنش شورای امنیت	۵۴
۲: واکنش شورای امنیت در قبال انفجار سفارت خانه های آمریکا در شرق آفریقا	۵۵
ب: پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱	۵۶
۱: قطعنامه ۱۳۶۸ مصوب ۱۲ دسامبر ۲۰۰۱	۵۶
۲: قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۸ دسامبر ۲۰۰۱	۵۷
۳: قطعنامه ۲۹۹۹ مصوب ۱۲ فوریه ۲۰۱۵	۵۸
گفتار پنجم: فرآیند احراز صلاحیت محاکم برای رسیدگی به جرایم تروریستی	۵۸
بند اول: تعریف صلاحیت قضایی و قانونی	۵۹
بند دوم: تعدد اصول حاکم بر صلاحیت کیفری	۶۰
بند سوم: تعارض اصول حاکم بر صلاحیت کیفری	۶۱
بند چهارم: انواع صلاحیت محاکم کیفری	۶۲
الف) اصل صلاحیت سرزمینی	۶۲
ب) اصل صلاحیت شخصی یا مبتنی بر تابعیت (ملیت)	۶۳
ج) اصل صلاحیت واقعی یا حمایتی یا حفاظتی	۶۳
د) اصل صلاحیت جهانی یا همگانی	۶۳
بخش دوم: مفهوم و مبانی مسؤولیت اشخاص حقیقی و حقوقی	۶۶
فصل اول: مبانی مسؤولیت اشخاص حقیقی و حقوقی	۶۷
مبحث اول: مفهوم مسؤولیت و انواع مسؤولیت اشخاص حقیقی	۶۷
گفتار اول: مفهوم مسؤولیت	۶۸
گفتار دوم: مسؤولیت حقوقی اشخاص حقیقی	۶۸
گفتار سوم: مسؤولیت کیفری اشخاص حقیقی	۶۹
گفتار چهارم: مسؤولیت تضامنی در جبران خسارت	۷۱
بند اول - تفاوت مسؤولیت تضامنی با مسؤولیت فردی در ایجاد خسارت و جبران آن	۷۱

- الف) مسؤولیت تضامنی: ۷۱
- ب) مسؤولیت فردی: ۷۱
- مبحث دوم: مبانی احراز مسؤولیت اشخاص حقوقی ۷۲
- گفتار اول: نظریات حاکم بر مبانی احراز مسؤولیت ۷۲
- بند اول: نظریه ی تقصیر ۷۳
- بند دوم: نظریه ی منافع ۷۳
- بند سوم: نظریه ی موازنه ۷۳
- گفتار دوم: شخصیت حقوقی و قابلیت انتساب جرم ۷۴
- بند اول: نظریه شخصیت ثانویه (مسؤولیت مستقیم) ۷۴
- بند دوم: نظریه تقصیر جمعی (تجمع یا انباشتگی) ۷۵
- بند سوم: نظریه سیاست شخص حقوقی ۷۶
- گفتار سوم: پذیرش عام، مسؤولیت کیفری اشخاص حقوقی ۷۷
- مبحث سوم: مسؤولیت اشخاص حقوقی در اسناد بین المللی ۸۰
- گفتار اول: مسؤولیت دولت‌ها در اعمال تروریستی ۸۲
- بند اول: مسؤولیت دولت‌ها به عنوان مباشر ۸۲
- الف) مفهوم تروریسم دولتی ۸۴
- ب) بررسی مسؤولیت مدنی و کیفری ۸۵
- ج) احراز جرم بین‌المللی دولت ۸۶
- د) معیار انتساب رفتار ممنوعه افراد و گروه‌ها به دولت ۸۷
- ه) ضمانت اجرای بین‌المللی برای مجازات دولت ۸۹
- بند دوم: مسؤولیت دولت‌ها به عنوان حامی تروریسم ۸۹
- الف) دولت آمریکا به عنوان حامی تروریسم ۸۹
- ب) ضمانت اجرای بین‌المللی در مقابل دولت‌های حامی تروریسم ۹۰
- گفتار دوم: مسؤولیت سازمان‌های تروریستی در اسناد بین‌المللی ۹۰
- بند اول: شناسایی مسؤولیت فردی ۹۱
- بند دوم: غیر سیاسی تلقی کردن جرایم تروریستی ۹۱
- بند سوم: اصل بر صلاحیت محاکم داخلی کشورها ۹۲
- بند چهارم: اصل استرداد یا محاکمه ۹۲
- بند پنجم: اعطای صلاحیت های کیفری گسترده به دولت های عضو ۹۲
- بند ششم: محدود بودن مقررات کنوانسیون ها به تروریسم بین المللی ۹۳
- فصل دوم: ارکان و اهداف احراز مسؤولیت مجرم در عملیات تروریستی ۹۴
- مبحث اول: شرایط احراز مسؤولیت بزهکار ۹۴
- گفتار اول: رابطه سببیت بین فعل مرتکب و ضرر حاصله ۹۴

- گفتار دوم: وجود ضرر فعلی ۹۴
- مبحث دوم: اهداف احراز مسؤولیت بزهکار ۹۵
- گفتار اول: پیشگیری از جرم و اعمال زیانبار ۹۵
- گفتار دوم: ترمیم خسارات و اعاده وضع به حالت سابق ۹۶
- فصل سوم: فرآیند احراز و اثبات مسؤولیت گروه های تروریستی و دولتهای پشتیبان آنها در عملیات تروریستی ۹۸
- مبحث اول: گروه (تروریستی) مجاهدین خلق و جنایت تروریستی هفتم تیر سال ۱۳۶۰ ۹۸
- گفتار اول: پیشینه و روند شکل گیری جنایت ۹۹
- گفتار دوم: استراتژی سازمان مجاهدین خلق در نفوذ به ارگانهای دولتی ۱۰۳
- گفتار سوم: سازمان مجاهدین خلق و اعلام ورود به فاز نظامی ۱۰۴
- گفتار چهارم: انفجار دفتر مرکزی حزب جمهوری توسط سازمان مجاهدین خلق ۱۰۴
- گفتار پنجم: احراز مسؤولیت سازمان مجاهدین خلق توسط کمیسیون تحقیق ۱۰۵
- گفتار ششم: ادله دیگر در احراز مسؤولیت سازمان مجاهدین خلق در انفجار تروریستی هفتم تیر ۱۳۶۰ ۱۰۹
- گفتار هفتم: مستندات قانونی تعقیب کیفری و حقوقی (الزام به جبران خسارات و صدمات وارده) رهبر و اعضای سازمان (تروریستی) مجاهدین خلق ۱۱۲
- مبحث دوم: گروه تروریستی جندالله و واقعه تروریستی تاسوکی ۱۱۴
- گفتار اول: شرح جنایت تاسوکی ۱۱۵
- گفتار دوم: پذیرش مسؤولیت واقعه تروریستی تاسوکی توسط گروه تروریستی جندالله ۱۱۵
- گفتار سوم: نقش حمایتی مقامات و مأموران آمریکایی از جنایات ارتكابی گروه تروریستی جندالله ۱۱۶
- بند اول: تلقی اقرار رهبر و دیگر اعضای گروه تروریستی جندالله تحت عنوان شهادت علیه ایالات متحده ۱۱۷
- بند دوم: پذیرش اقرار به عنوان شهادت علیه دیگری در نظام قضایی ایالات متحده آمریکا ۱۲۰
- بند سوم: ادله اثبات دیگری در اثبات حمایت های ایالات متحده از گروه تروریستی جندالله ۱۲۱
- گفتار چهارم: حمایت مادی، معنوی و اطلاعاتی ایالات متحده آمریکا از گروه تروریستی جندالله و مسؤولیت جبران خسارات مادی و معنوی وارده به قربانیان عملیات تروریستی آن گروه ۱۲۶
- مبحث سوم: گروه تروریستی داعش و دیگر گروه های تروریستی تکفیری ۱۲۷
- گفتار اول: قطعهنامه های ۲۱۷۰ (مصوب ۲۰۱۴) و ۲۱۹۹ (مصوب ۲۰۱۵) و گروه تروریستی داعش ۱۲۸
- گفتار دوم: جنایتکار بین المللی بودن رهبران و اعضای گروه تروریستی داعش ۱۳۰

- گفتار سوم: جنایتکار بین المللی خوانده شدن گروه تروریستی داعش ۱۳۲
- گفتار چهارم: لزوم تعقیب کیفری رهبران و اعضای گروه تروریستی داعش و جریان تکفیری ۱۳۳
- گفتار پنجم: مسؤولیت دولت های حامی داعش و جریان تکفیری از منظر حقوق بین الملل ۱۳۴
- گفتار ششم: انتساب اقدامات داعش و جریان تکفیری به دولت های حامی ۱۳۵
- گفتار هفتم: جلوه های حمایت از گروه های تروریستی جریان تکفیری ۱۳۵
- گفتار هشتم: تخلفات بین المللی دولت های حامی گروه تروریستی داعش و جریان تکفیری ۱۳۶
- بند اول: نقض تعهدات بین امللی ۱۳۹
- الف) توسل به زور ۱۳۹
- ب) مداخله در امور داخلی ۱۳۹
- ج) حمایت از تروریسم بین المللی ۱۳۹
- د) معاونت در نسل کشی، جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی ۱۴۰
- ه) نقض تعهد به پیشگیری ۱۴۰
- و) نقض حق تعیین سرنوشت ۱۴۰
- بخش سوم: فرآیند جبران خسارات و صدمات ناشی از عملیات تروریستی ۱۴۲**
- فصل اول: مفهوم خسارت و انواع جبران خسارت ناشی از جرم ۱۴۲
- مبحث اول: مفهوم خسارت و انواع آن ۱۴۳
- گفتار اول: مفهوم و معنای خسارت ۱۴۴
- گفتار دوم: انواع خسارت ۱۴۵
- بند اول: خسارت مادی ۱۴۵
- بند دوم: خسارت معنوی واژه ی خسارت معنوی ۱۴۷
- الف) کسر حیثیت و اعتبار ۱۴۸
- ب) صدمات روحی ۱۴۸
- ج) خسارت ناشی از منافع ممکن الحصول ۱۴۹
- بند دوم: خسارات ناشی از تروریسم داخلی و تروریسم بین المللی ۱۵۱
- بند سوم: خسارات ناشی از تروریسم فردی و تروریسم دولتی ۱۵۲
- بند چهارم: خسارات ناشی از تروریسم هسته ای ۱۵۳
- بند پنجم: خسارات ناشی از تروریسم سایبری ۱۵۴
- بند ششم: جبران خسارت وارده قربانیان جرایم تروریستی ۱۵۶
- گفتار چهارم: موضوع بزه های تروریستی ۱۵۸
- بند اول: جان و مال ۱۵۹
- بند دوم: آزادی و امنیت ۱۵۹
- گفتار پنجم: تاثیرات بزه دیدگی در جبران خسارت ناشی از جرایم تروریستی ۱۶۱
- بند اول: تاثیر جسمی و مالی بزه دیدگی ۱۶۲

- بند دوم: آسیب روانی و هزینه های اجتماعی ۱۶۳
- بند سوم: بزه دیدگی ثانوی، ناشی از نظام عدالت کیفری و جامعه ۱۶۳
- مبحث دوم: تحقق مسؤولیت و شیوه های جبران خسارات بزه دیدگان جنایات تروریستی ۱۶۳
- گفتار اول: شرایط تحقق مسؤولیت جبران خسارت ناشی از جنایت تروریستی ۱۶۴
- بند اول: وقوع فعل زیانبار (اعمال مادی تشکیل دهنده ی جنایات تروریستی در نظام حقوق بین الملل) ۱۶۴
- الف) بر هم زدن نظم و امنیت عمومی ۱۶۵
- ب) به خطر انداختن جان و سلامتی شهروندان ۱۶۵
- ج) اجبار دولت ها و سازمانهای بین المللی به ارتکاب فعل یا ترک فعل خاص ۱۶۵
- د) وحشت پراکنی بین اقشار مردم ۱۶۶
- بند دوم: ایراد خسارات ۱۶۸
- الف) خسارات و صدمات وارده بر اشخاص حقیقی ۱۶۸
- ۱: درد جسمی: ۱۶۹
- ۲: صدمات روحی: ۱۶۹
- ب) خسارات وارده بر اشخاص حقوقی ۱۷۰
- بند سوم: رابطه ی سببیت ۱۷۱
- گفتار دوم: شیوه های جبران خسارات و صدمات وارده ۱۷۱
- بند اول: اعاده ی وضع یا بازگرداندن زیان دیده به وضعیت پیش از وقوع خسارت ۱۷۱
- بند دوم: پرداخت غرامت یا جبران، از راه دادن معادل ۱۷۲
- بند سوم: خسارت تنبیهی یا کیفری ۱۷۳
- مبحث سوم: اصول و شرایط حاکم بر جبران خسارت عملیات تروریستی ۱۷۵
- گفتار اول: ترجیح جبران خسارت بر حکم به جزای نقدی ۱۷۵
- گفتار دوم: اقامه دعوی توسط زیان دیده ۱۷۶
- گفتار سوم: فرآیند رسیدگی به جبران خسارت در محاکم ۱۷۶
- گفتار چهارم: جبران کامل خسارت ۱۷۷
- الف) قطعی و مسلم بودن خسارت ۱۷۷
- ب) ایراد خسارت مستقیم ۱۷۸
- ج) عدم جبران خسارت وارده ۱۷۸
- فصل دوم: قربانیان جرایم تروریستی و فرآیند جبران خسارات و صدمات وارده به آنان ۱۷۹
- مبحث اول: فرآیند حمایت از قربانیان جرایم تروریستی ۱۷۹
- گفتار اول: تفاوت قربانیان تروریسم با دیگر قربانیان ۱۸۰
- گفتار دوم: قربانیان عملیات تروریستی ۱۸۳
- بند اول: قربانیان بالفعل ۱۸۵

- الف) قربانیان مستقیم (اصلی) ۱۸۵
- ب) قربانیان غیر مستقیم (فرعی یا ثانوی) ۱۸۶
- بند دوم: مفهوم قربانیان بالقوه ۱۸۸
- مبحث دوم: مراجع قضایی صالح رسیدگی به شکایات قربانیان تروریسم و آئین دادرسی آن ۱۸۹
- گفتار اول: مبنای رسیدگی به جرایم تروریستی در دادگاه‌های ایران ۱۸۹
- بند اول: رسیدگی به جرایم تروریستی در دادگاه‌های اختصاصی و نقض حقوق بشر ۱۹۰
- بند دوم: صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در حقوق ایران ۱۹۰
- الف) قاعده کلی صلاحیت رسیدگی به جرایم تروریستی در حقوق ایران ۱۹۰
- ب) صلاحیت استثنائی دادگاه‌های ایران در مقابله با اقدامات تروریستی آمریکا ۱۹۱
- ج) رسیدگی به دعاوی جبران خسارت علیه دولت‌های خارجی حامی تروریست در محاکم ایران ۱۹۲
- گفتار دوم: بررسی احکام دادگاه‌های امریکایی به الزام دولت ایران به جبران خسارات و صدمات تروریستی، از منظر قواعد و حقوق بین الملل ۱۹۵
- بند اول: برخی از پرونده‌های مطروحه علیه جمهوری اسلامی ایران ۱۹۵
- الف) قضیه فلاتو ۱۹۶
- ب) انفجار برج الخُبر ۱۹۶
- ج) انفجار مقر تفنگداران امریکایی ۱۹۶
- د) انفجار سفارت امریکا در بیروت ۱۹۶
- ه) قضیه هواپیما ربایی ۱۹۷
- و) ساختمان بنیاد علوی ۱۹۷
- بند دوم: قانون استنادی محاکم آمریکا ۱۹۸
- الف) تابعیت امریکایی خواهان و قربانیان دعوی ۱۹۹
- ب) شبه جرم‌های چهارگانه پیش بینی و محصور شده در اصلاحیه Fsia ۱۹۹
- بند سوم: عملکرد محاکم آمریکا و عدم انطباق آن با رویه و قواعد بین الملل ۱۹۹
- الف) نامشروع بودن اعمال صلاحیت فرا سرزمینی دادگاه‌های داخلی امریکا ۱۹۹
- ب) مصونیت قضایی دولت در حقوق بین الملل ۲۰۰
- ج) قابل انتساب نبودن اعمال گروه‌های دیگر به جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰
- د) مشروع نبودن صدور خسارت تنبیهی در حقوق کشورها ۲۰۰
- ه) نبودن دادرسی عادلانه در زمان بررسی قضایا ۲۰۱
- و) بدعت حقوقی در عطف به ماسبق شدن اصلاحیه ۱۹۹۶ ۲۰۲
- بند چهارم: نقد حقوقی اجرای احکام صادره دادگاه‌های آمریکا در آن کشور ۲۰۳
- الف) مصونیت دارایی‌های نظامی دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰۳
- ب) مصونیت دارایی‌های دیپلماتیک و کنسولی جمهوری اسلامی ایران ۲۰۴

- ج) مصونیت مال الاجاره ناشی از اجاره اماکن دیپلماتیک و کنسولی ۲۰۴
- د) غیر قابل مصادره و توقیف بودن آثار باستانی ایران ۲۰۵
- گفتار سوم: بررسی صلاحیت رسیدگی به اتهامات تروریستی در دیوان کیفری بین‌المللی ۲۰۶
- بند اول: اقدامات بین‌المللی برای مبارزه با تروریسم ۲۰۷
- بند دوم: دیدگاه‌های مطرح شده در مورد صلاحیت دیوان ۲۰۸
- الف) نفی صریح صلاحیت دیوان نسبت به اعمال تروریستی ۲۰۸
- ب) پذیرش صلاحیت دیوان نسبت به اشکال خاص تروریسم ۲۰۹
۱. صلاحیت دیوان نسبت به اعمال تروریستی منطبق با جرایم علیه بشریت یا جرایم جنگی ۲۰۹
۲. توضیح قیود مربوط به جرایم علیه بشریت در ICC ۲۱۱
- ۲-۱. تبیین قید سیستماتیک (systematic) ۲۱۱
- ۲-۲. تبیین قید گسترده (widespread) ۲۱۲
- بند سوم: تروریسم و افق آینده دیوان بین‌المللی کیفری ۲۱۳
- الف) مشکلات فراروی دیوان برای گنجاندن تروریسم در اساسنامه ۲۱۳
- ب) بررسی ضرورت توسعه صلاحیت ICC نسبت به تروریسم ۲۱۴
- ۱: بررسی دلایل ضرورت توسعه صلاحیت ICC نسبت به تروریسم ۲۱۴
- ۱-۱: وجود دولت‌های کوچک و ناتوان ۲۱۴
- ۱-۲: بی‌طرفی ICC ۲۱۵
- ۲: بررسی دلایل مخالفان توسعه صلاحیت ICC نسبت به تروریسم ۲۱۶
- ۲-۱: الزام به تکلیف نمودن بیش از اندازه بر دیوان ۲۱۶
- ۲-۲: تضعیف کنوانسیون‌های مربوط به تروریسم ۲۱۶
- مبحث سوم: جبران خسارات و صدمات قربانیان تروریسم ۲۱۷
- گفتار اول: جبران خسارات و صدمات از طریق کمک‌های دولتی ۲۱۸
- بند اول: تفاوت جبران خسارت با پرداخت غرامت ۲۱۸
- بند دوم: مبانی مسؤولیت دولت در جبران خسارت ۲۱۹
- بند سوم: جبران خسارت از طریق دولت در حقوق موضوعه ایران ۲۱۹
- بند چهارم: جبران خسارت از طریق دولت در اسناد بین‌المللی ۲۲۰
- بند پنجم: اشخاص مورد حمایت در جبران خسارت (حمایت از قربانیان غیر مستقیم) ۲۲۱
- بند ششم: موارد خسارت‌های قابل پرداخت ۲۲۲
- بند هفتم: جبران خسارت بزه دیدگان در دیوان ۲۲۲
- گفتار دوم: منابع قانونی جبران خسارت ناشی از جرم تروریستی در نظام حقوقی ایران ۲۲۳
- بند اول: جبران خسارت بزه دیدگان جرایم تروریستی بر اساس مواد قانونی و عناوین فقهی مربوطه ۲۲۳

۲۲۷	بند دوم: نقد قوانین مربوط به محاربه در حقوق ایران
۲۲۷	الف) نقد تعریف قانون مجازات اسلامی از محاربه
۲۲۸	ب) نقد ماده ۲۸۰ قانون مجازات اسلامی
۲۲۸	ج) نقد مجازات محاربه در حقوق ایران
۲۲۹	۱. توبه قبل از دستگیری، عامل سقوط مجازات محاربه
	بند سوم: اشکالات وارده و پاسخ آنها در خصوص مشمول شدن جرایم تروریستی در
۲۳۱	محاربه و افساد فی الارض برای مقابله با جرایم تروریستی
۲۳۱	الف) عدم پوشش تمامی مصادیق جرایم تروریستی
۲۳۱	ب) حدی بودن مجازات های محاربه
۲۳۲	ج) عدم امکان تأمین پیش شرط های لازم برای جلب همکاری های قضایی بین المللی
۲۳۳	د) تردیلی بودن مجازات های محاربه
۲۳۴	ه) عدم امکان صدور آرای حقوقی متضمن جبران خسارات
۲۳۵	مبحث چهارم: آئین دادرسی و قوانین ذیربط در خصوص جرایم تروریستی و جبران مافات
۲۳۶	گفتار اول: قوانین و آئین دادرسی مربوطه
۲۳۶	بند اول: قانون مسؤولیت مدنی
۲۳۷	بند دوم: قانون آئین دادرسی کیفری
۲۳۸	بند سوم: قانون مجازات اسلامی
۲۴۱	گفتار دوم: مبنای مسؤولیت مدنی دولت
۲۴۱	بند اول: جبران خسارت زیان دیده بر پایه مسؤولیت قراردادی دولت
۲۴۱	بند دوم: جبران خسارت زیان دیده بر پایه ضمانی قهری دولت
۲۴۱	گفتار سوم: جبران خسارت بزه دیدگان جرایم تروریستی از طریق وزارت کشور
۲۴۴	نتیجه گیری
۲۵۴	منابع و مآخذ

مقدمه

قدرتهای استکباری در گذشته در جهت تأمین منافع خود ساخته، مبادرت به لشکر کشی و جنگ های خانمانسوز می کردند. در محدوده زمانی آن جنگها عده ای از جنگجویان و اتباع طرفین مخاصمه کشته و مجروح می شدند و خسارت های انسانی و مادی قابل توجهی به آنان وارد می شد. با اینحال، مردم قبل و بعد از جنگ معمولاً در آرامش بسر می بردند و با امنیتی که وجود داشت به امور اقتصادی خود همت می گماردند.

ویرانی ها و خسارات گسترده حاصل از جنگ جهانی دوم، حاکمان کشورهای قدرتمند و سلطه جو را بر آن داشت تا در چند دهه اخیر سیاست خود را تغییر دهند. آنان بمنظور اجتناب از اعتراضات داخلی مردم خود و ممانعت از ایجاد خسارات انسانی و مادی فراوان و نیز فرار از مسؤولیت بین المللی جنگهای مستقیم و در راستای تغییر حکومتهای کشورهای غیر همسو چاره ای اندیشیدند. سیاست آنان بر این قرار گرفت تا با شناسایی و برجسته کردن اختلافات قومی، سیاسی یا مذهبی، و حمایت سیاسی و لجستیکی آشکار و پنهان از آن بسترهای مستعد، گروه های قومی، مذهبی و سیاسی موجود را وارد فاز نظامی نموده تا با توسل به شیوه های تروریستی از قبیل انفجار، قتل، غارت و ایجاد رعب و وحشت گسترده، امنیت عمومی را از دولت و ملت کشورهای هدف سلب و آنان را وادار به پذیرش تغییرات ارضی و سیاسی مورد نظر خود نمایند.

علاوه بر موارد اخیر الذکر، این مداخلات غیر مستقیم چند مزیت برای سلطه گران بین المللی در پی داشته است:

اول آنکه، چون تروریست ها معمولاً و حداقل در ابتدای امر از اتباع کشورهای هدف هستند شناسایی و مقابله با آنان برای حکومت حاکمه بسیار دشوار و پر هزینه خواهد بود. دوم اینکه، چون اقدامات تروریستی بصورت نامنظم و کور صورت می گیرد امنیت اقصی نقاط کشور را متزلزل می کند و چون امنیت اساسی ترین بستر فعالیت های اقتصادی است، دولتهای هدف مجبور می شوند بجای پرداختن به امور جاریه مملکتی، بسیاری از منابع انسانی و مادی خود را صرف تامین امنیت و مقابله و مبارزه با تروریست ها و جبران خسارات قربانیان حقیقی و حقوقی نماید. اصل اولیه و مسلم در جبران خسارت ناشی از جرم این است که بزهکار به عنوان عامل ورود زیان مسؤول جبران خسارت است. اما در برخی جرایم از جمله جرایم تروریستی به دلایلی نظیر متواری یا کشته شدن مباشر یا مباشرین جنایت، عدم شناسایی و یا ملی نبودن آنان، عدم کفایت دلایل در انتساب جرم، و دلایل بسیار دیگری جبران خسارت از اموال مباشر یا مباشرین سنتی جنایت مشکل بوده و در بعضی موارد عملاً امکان پذیر نیست.

نکته دیگر اینکه یکی از مهمترین شاخصه های جرایم تروریستی ضرورت همکاری گروهی و مشارکت در ارتکاب جرم تروریستی است.^۱ البته این به معنای رد امکان ارتکاب جرم تروریستی توسط یک نفر (مباشر) نیست، بلکه بر خلاف جرایم عادی که عموماً فردیت مجرم در ارتکاب جرم جلوه می نماید، در جرایم تروریستی، آنچنان که در گزارش های رسمی نیز بدان اشاره شده است،^۲ مرتکبین غالباً به صورت تشکیلاتی و گروهی اقدام به ارتکاب جنایت می نمایند و عمدتاً مورد حمایت آشکار و یا پنهان یک یا چند دولت بیگانه اند.

علیرغم اینکه شروع به جرم، معاونت، رهبری و یا دستور به ارتکاب جرایم تروریستی نیز جرم است با گذشت بیش از چند دهه از عمر این جنایات در کشور ایران و آسیب های مادی، روانی و معنوی فراوانی که از رهگذر آن بر موج عظیم بزه دیدگان و جامعه وارد شده است، جنایات و ترورهای ارتكابی در کشور ج.ا. ایران باید موضوع تعقیب کیفری، محاکمه و مجازات عاملان آن اعم از آمر، مباشر، معاون و شرکای جرم قرار می گرفت که تاکنون این مهم مغفول مانده است.

به عبارتی، این اقدامات تروریستی باید منشأ طرح دعوای کیفری و حقوقی و مطالبه جبران خسارات وارده از مرتکبین، و گروهی که بدان وابسته اند و حتی مسؤولین دولت های خارجی حامی آنان قرار می گرفت. ولی متأسفانه تاکنون در هیچ یک از موارد دادگاههای کشورمان مسؤولیت جبران خسارات ناشی از عملیتهای تروریستی را بر این تروریست ها و سایر مسؤولین آن جنایات بار ننموده و از این بابت ناخواسته حاشیه امنی برای این جنایتکاران و حامیان ایشان ایجاد شده است.^۳

۱ برخی از محققان بر این باورند که اساساً ارتکاب جرم تروریستی به صورت منفرد ممکن نیست. به زعم این عده هر واقعه تروریستی از همکاری مجموعه ای از افراد محقق می گردد که به صورت گروهی فعالیت می نمایند و ارتکاب جرم منتسب به تمامی این افراد است. گروه تروریستی تصمیم خود را بر اساس باوری که آنها را دور هم جمع کرده است، اتخاذ می نمایند اگرچه ممکن است در تعداد این افراد و سطوح آنها تفاوت هایی وجود داشته باشد. رجوع شود به:

Crenshaw. M., "Questions to be answered, research to be done, knowledge to be applied", W. Reich (ed.), "Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, states of mind", Cambridge University Press, ۱۹۹۹, p. ۲۵۰.

۲- برای مثال طی گزارشی که کتابخانه کنگره ایالات متحده تهیه کرده است، اگرچه به گروه های تروریستی مشخصی چون کولت ها (Cults) اشاره می شود که در آن رهبری واحد اتخاذ تصمیم می کرده است، اما اثبات می شود که تروریست هایی چون اسامه بن لادن، ابوندال، احمد جبرئیل و یا حتی شوکو آسهارا که دارای شخصیت های کاریزماتیک در گروه تروریستی تحت نفوذ خود بوده اند، تماماً به تصمیم گیری گروهی اعتقاد داشته اند. رجوع شود به:

Hudson. Flex A., "THE SOCIOLOGY AND PSYCHOLOGY OF TERRORISM: WHO BECOMES A TERRORIST AND WHY?" A Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division, Library of Congress, pp. ۱۶-۷.

(<http://www.loc.gov/rr/frd>)

۳ بر اساس آمار موجود، از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ تاکنون بیش از ۱۷۰۰۰ تن از اقشار مختلف مردم ایران که در بین آنان دهها نفر از مسؤولین عالی رتبه نظام، نمایندگان ملت در مجلس شورای اسلامی، دانشمندان و علمای مذهبی تراز اول کشور و ... نیز قرار دارند، مورد اهداف تروریستی قرار گرفته و به شهادت رسیده اند که عمده این جنایات توسط گروهک تروریستی مجاهدین خلق (منافقین) به انجام رسیده است. (به نقل از سایت هابیلیان، شهدای ترور، کانون هابیلیان یک سازمان غیر دولتی فعال در زمینه دفاع از حقوق قربانیان تروریسم در ایران است) <http://www.habilian.ir>